

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

2023

Bc. Renáta Malá

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Návrh kapitoly učebního textu z českého jazyka pro 2. stupeň základní
školy

Závěrečná práce

2023

Bc. Renáta Malá

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Zadání

tématu závěrečné písemné práce doplňujícího pedagogického studia

Celé jméno studenta: Renáta Malá

Titul: Bc.

Rok zahájení DPS: 2021

Zaměstnání/ škola a ročník studia: ZŠ Týnec nad Labem, 2. ročník

Práce je svým obsahem zaměřena převážně do oblasti: **psychologie, pedagogika, obecná didaktika, oborová didaktika, metodologie, sociologie.** (zakroužkujte)

Téma práce: Návrh kapitoly učebního textu z českého jazyka pro 2. stupeň základní školy

Obsah práce:

(určit zaměření práce, stručně vymežit cíle práce a jejich dosažitelnost, obsah práce, metody pro zpracování, účel a aplikovatelnost)

Závěrečná práce doplňkového pedagogického studia se bude zabývat návrhem učebního textu z českého jazyka pro 2. stupeň základní školy. Konkrétně si tato práce klade za cíl poskytnout žákům informace týkající se problematiky národního obrození. Vytvořené materiály by měly posloužit žákům ve vyučovaných hodinách literatury, konkrétně v 7. ročníku tak, aby pomohly zvládnout problematiku tohoto učiva. Žáci budou prostřednictvím těchto materiálů seznámeni s etapami českého národního obrození a jejími hlavními představiteli.

Literatura:

- 1) SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999, Pedagogika. ISBN 80-85866-33-1.
- 2) PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7
- 3) HAUSER, Přemysl et al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2019. 137 stran. ISBN 978-80-210-9489-5.

Plánovaný termín odevzdání práce: 31. července 2023

Konzultováno s: PhDr. Mgr. Ilona Ďatko, Ph.D.

Podpis konzultanta

Práce se odevzdává v termínech vyhlášených garantem DPS ve dvou vyhotoveních v kroužkové vazbě. Práce musí obsahovat normovaný seznam použité literatury a její rozsah (bez příloh) musí být minimálně 40 stran. Formální úprava závěrečné práce se řídí platnými předpisy Univerzity Pardubice.

Prohlašuji, že jsem se seznámila s instrukcemi pro vypracování závěrečné písemné práce.

v Pardubicích dne 31. července 2023

Podpis studující:

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 31. července 2023

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Mgr. Iloně Ďatko, Ph.D., za vedení, odborné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování této závěrečné práce.

ANOTACE

Závěrečná práce doplňkového pedagogického studia je zaměřena na přípravu učebního textu zaměřeného na české národní obrození. Učební text je určen pro předmět český jazyk a literatura k využití na druhém stupni základních škol. Cílem této závěrečné práce je představit žákům klíčové události, nejvýznamnější osobnosti a díla, která s tímto obdobím souvisejí, a poskytnout jim tak komplexní pohled na jeho význam a vliv na vývoj naší kultury. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část a vlastní didaktický rozbor navrženého didaktického textu.

KLÍČOVÁ SLOVA

učební text, český jazyk, literatura, základní škola, žák, české národní obrození

ANNOTATION

The final thesis of the supplementary pedagogical study is focused on the preparation of a teaching text focused on the Czech National Revival. The text is intended for the subject of Czech language and literature to be used at the lower-secondary schools. The aim of this thesis is to present to pupils the key events, the most important figures and works related to this period and in this way to provide a comprehensive view of its significance and influence on the development of our culture. The thesis is divided into theoretical and practical parts and the actual didactic analysis of the proposed didactic text.

KEY WORDS

didactic text, czech language, literature, elementary school, schoolchild, Czech National Revival

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 TEORETICKÝ ZÁKLAD.....	13
1.1 Pedagogika.....	13
1.2 Obecná didaktika.....	13
1.3 Speciální didaktiky.....	15
1.3.1 Oborové didaktiky.....	15
1.3.2 Předmětové didaktiky.....	15
1.3.3 Didaktika odborných předmětů.....	15
1.3.4 Didaktiky druhů a stupňů škol.....	16
2 UČEBNICE A UČEBNÍ TEXT.....	17
2.1 Učebnice.....	17
2.2.2 Základní požadavky na učebnice.....	19
2.2 Učební text.....	20
2.2.1 Klíčové vlastnosti učebního textu.....	20
3 PRAKTICKÁ ČÁST – Téma učebního textu: České národní obrození.....	22
3.1 Charakteristika školy, pro kterou je text určen.....	22
3.2 Český jazyk a literatura ve Školním vzdělávacím programu.....	22
3.3 První část: České národní obrození – fáze obranná a ofenzivní.....	24
3.4 Druhá část: České národní obrození – třetí fáze.....	33
4 DIDAKTICKÁ ANALÝZA UČEBNÍHO TEXTU.....	43
ZÁVĚR.....	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	46

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1 Diferenciace a systematizace didaktik [4]	14
Obrázek 2 J. Dobrovský [5]	25
Obrázek 3 V. M. Kramerius [5]	26
Obrázek 4 J. Jungmann [5]	26
Obrázek 5 F. L. Čelakovský [5]	26
Obrázek 6 F. Palacký [5]	27
Obrázek 7 J. Kollár [5]	27
Obrázek 8 P. J. Šafařík [5]	27
Obrázek 9 Loutka Kašpárka [5]	28
Obrázek 10 V. K. Klicpera [5]	28
Obrázek 11 K. H. Mácha [5]	34
Obrázek 12 J. K. Tyl [5]	35
Obrázek 13 K. J. Erben [5]	35
Obrázek 14 K. H. Borovský [5]	35
Obrázek 15 B. Němcová [5]	36

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

apod. – a podobně

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

NO – Národní obrození

RVP – Rámcový vzdělávací plán

ŠVP – Školní vzdělávací plán

tj. – to jest

tzv. – takzvaný

ÚVOD

Předkládaná závěrečná práce doplňujícího pedagogického studia je zaměřena na přípravu učebního textu pro předmět český jazyk a literatura vyučovaný na druhém stupni základních škol. Konkrétně bude navržený učební text věnován tematice národního obrození. Toto téma jsem si zvolila z toho důvodu, že mi období druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století, respektive období národního obrození přišlo vždy v rámci české literatury nejzajímavější. Zároveň jsem si toto téma zvolila proto, že jsem po hlubší analýze v rámci své praxe zjistila, že tato problematika není ve vybraných učebnicích či jiných didaktických materiálech v dostatečné míře žákům základních škol prezentována.

Na základě vlastního pozorování dále můžu konstatovat, že téma národního obrození není širší veřejností vnímáno jako téma příliš atraktivní. Z mého pohledu existuje několik důvodů, proč tomu tak může být. Domnívám se, že jedním z důvodů je fakt, že v současné době může být toto téma negativně vnímáno jako překonané a neaktuální. Vysvětlení je prosté: čím více se vzdalujeme v čase od národního obrození, tím méně jsou témata tohoto období aktuální a relevantní pro současnou společnost. Moderní literatura, a to nejen ta česká, se zabývá tématy, která odrážejí současnou společnost a její problémy, jako jsou například genderové otázky, sociální nerovnost či klimatickou krizi.

Neatraktivita tohoto tématu může také spočívat v přílišné vážnosti a v méně přístupném tématu – národní obrození a jeho důsledky na společnost a kulturu jsou velmi vážné a pro lepší pochopení této problematiky je vyžadována určitá míra znalostí z historie a kulturního kontextu. Žáci druhého stupně získávají znalosti o české historii především z hodin dějepisu. Problém však může nastat ve chvíli, kdy se žáci o historickém kontextu českého národního obrození dozvídají v odlišném časovém období, než kdy je toto téma probíráno v rámci hodin českého jazyka a literatury. V důsledku toho tak může, ale samozřejmě nemusí, docházet k nedostatečnému a hlubšímu porozumění této látky.

Ať už je na tuto problematiku nahlíženo jakkoli, faktem zůstává, že národní obrození bylo a je v českých dějinách klíčovým obdobím. Jedná se o období, které bylo spojeno s obnovou a rozvojem českého jazyka. Bližší prozkoumání tohoto tématu v hodinách českého jazyka může žákům poskytnout lepší porozumění významu jejich mateřského jazyka a historickým událostem a procesům, které vedly k současné podobě České republiky.

Závěrečná práce obsahuje celkem čtyři kapitoly, přičemž první dvě kapitoly představují nutná teoretická východiska, která s prací souvisejí. V základní rovině se v rámci první kapitoly budu zabývat vysvětlením základních pojmů, které souvisejí s pedagogikou a didaktikou, ve druhé kapitole se pak budu zabývat teorií učebnice a učebního textu. Třetí kapitola bude představovat samotný návrh učebního textu zaměřený na problematiku národního obrození. Ve čtvrté kapitole se pokusím navržený učební text rozebrat po didaktické stránce.

1 TEORETICKÝ ZÁKLAD

V této kapitole si kladu za cíl představit základní pojmy, jako jsou pedagogika a obecná didaktika. Dále se má pozornost bude soustředit na popis jednotlivých speciálních didaktik.

1.1 Pedagogika

S termínem **pedagogika** jsme se poprvé mohli setkat v antickém Řecku, tam byl slovem *paidagógos* označován otrok, který pečoval o syna svého pána, kterého doprovázel na různá cvičení a do školy. Ze staré řečtiny se výraz postupně přenesl do antické latiny – jakožto *paedagogus* – avšak již s posunutým významem, tj. jako *učitel, vychovatel*. Z latiny se pak tento termín dostává do většiny indoevropských a jiných jazyků, z nichž byly utvořeny jeho různé podoby [1, 2].

Hledání přesné definice pojmu pedagogika je dodnes poměrně obtížné, protože pedagogika je vnímána jako vědecká disciplína s různorodými zájmy a rozsáhlým polem působnosti. V podstatě lze říct, že se definice liší podle autora. V souladu se Švarcovou [3] chápeme termín pedagogika jako společenskou vědu, jejímž cílem je zkoumat strukturu, podstatu a zákonitosti výchovy a vzdělávání. Dále je jejím úkolem analyzovat výchovné jevy, procesy a systémy, ve kterých dochází k cílenému a záměrnému působení vychovatele, učitele, rodičů a dalších aktérů v aktivní interakci s vychovávanou osobou v různorodých oblastech života společnosti. Důležité je poznamenat, že pedagogika není omezena pouze na vzdělávání ve školských zařízeních a na populaci dětí a mládeže, týká se i dospělých. Pedagogika jakožto věda o edukaci zahrnuje základní i hraniční disciplíny, mezi něž jmenovitě například patří: obecná pedagogika, dějiny pedagogiky, didaktika, filozofie výchovy či teorie výchovy či pedagogická psychologie, sociologie výchovy a ekonomie vzdělávání [1, 2, 4].

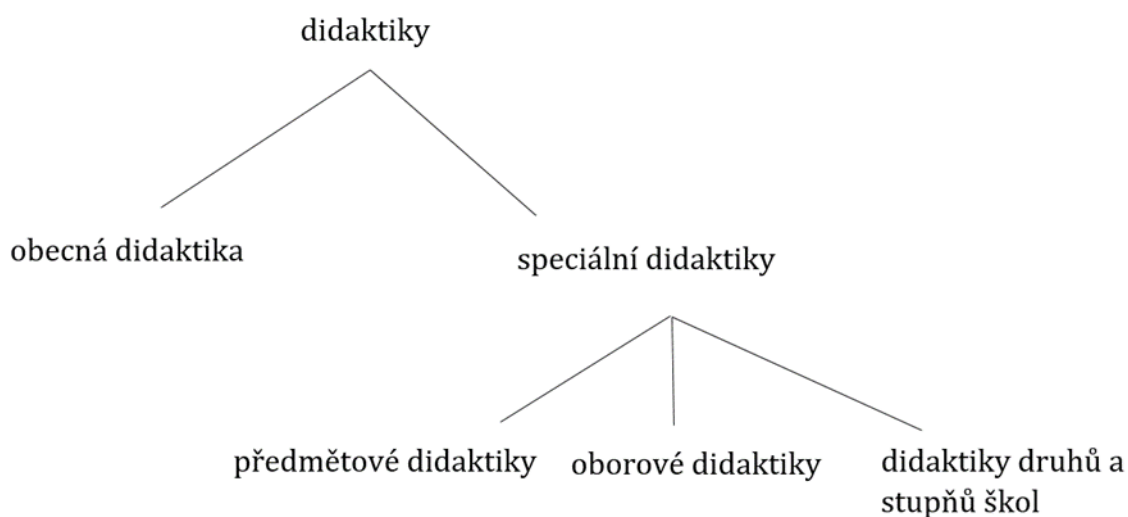
1.2 Obecná didaktika

Obecná didaktika je považována za základní pedagogickou disciplínu. Běžně se můžeme setkat se zkráceným termínem didaktika. Tento výraz pochází z řeckého *didáskein*, což v překladu znamená výrazy *vyučovat, poučovat, učit, tak být vyučován, poučován* či *učen*. Prostřednictvím latiny se tento termín dostal do mnoha dalších jazyků [2, 5, 7,].

Důležité je poznamenat, že termín obecná didaktika je, obdobně jako termín pedagogika, dodnes poměrně těžko definovatelný a to vzhledem k faktu, že se v průběhu nejrůznějších historických, sociálně-ekonomických a kulturních změn měnily požadavky na výchovu a vzdělávání a jejich funkce. V odborné literatuře se tak můžeme setkat s různými přístupy k vymezení pojmu obecná didaktika. V souladu s Vališovu a Kovaříkovou [5] je v centru zájmu obecné didaktiky zájem o problematiku vzdělávacích obsahů. Zároveň se didaktika zabývá procesem, jenž charakterizuje činnost jak učitelů, tak studentů a v němž si studenti tento obsah osvojují – hovoříme tedy o procesu vyučování a učení.

Za významného novátora didaktické teorie je u nás i ve světě považován Jan Amos Komenský (1592–1670), který ve svém díle definoval principy a metody vyučování a zdůrazňoval význam individualizace vzdělávání a aktivního zapojení žáků. Navrhoval systematické plánování vyučovacího procesu a zdůrazňoval potřebu propojení teorie a praxe ve vzdělávání. V jeho pojetí šlo o vyučování mládeže ve škole – takto je povětšinou didaktika chápána i dnes [5, 7].

Vedle obecné didaktiky dále vyčleňujeme didaktiky speciální, které se dále dělí na předmětové didaktiky, oborové didaktiky a didaktiky druhů a stupňů škol. Pro lepší přehlednost uvádím schéma diferenciací a systematizace didaktik [4].

Obrázek 1 Diferenciací a systematizace didaktik [4]

1.3 Speciální didaktiky

Didaktiky předmětové, oborové a didaktiky jednotlivých druhů a stupňů škol bývají souhrnně označovány jako didaktiky speciální [4].

1.3.1 Oborové didaktiky

Oborové didaktiky – v odborné literatuře se můžeme setkat i s termínem didaktiky oboru či skupiny oborů – lze pro své doposud neustálé vymezení termínu úžeji chápat jako pedagogickou disciplínu, jejímž úkolem je v obecné rovině zpracovávat didaktické postupy, koncepce, metody a formy vzdělávání a vyučování a to v návaznosti na konkrétní obsah příslušného oboru, předmětu či skupiny předmětů. Výraz oborová můžeme pak nahrazovat termínem upřesňujícím v závislosti na tom, o jaký obor se jedná, např. didaktika cizích jazyků (lingvodidaktika), didaktika přírodních věd, didaktika uměleckých předmětů apod. [2, 4, 5, 7].

1.3.2 Předmětové didaktiky

Předmětové didaktiky se zabývají otázkami a problémy v konkrétních vyučovacích předmětech – např. didaktika chemie. Zpravidla je můžeme chápat jako jejich metodiky. Tyto didaktiky vychází z obecné didaktiky, přičemž obecně didaktické poznatky aplikují na výuku konkrétního předmětu (cíle, zásady, prostředky atd.) v souladu s kurikulem školního vzdělávání [2, 8].

1.3.3 Didaktika odborných předmětů

V centru zájmu středních škol je dále didaktika odborných předmětů, která se zaměřuje na vyučovací proces odborných předmětů. Tato disciplína sleduje cíle, obsah, metody, formy a prostředky výuky, průběh a hodnocení jednotlivých fází výuky. Je určena učitelům odborných předmětů a má za cíl utvářet profil pedagoga schopného aktivně realizovat vzdělávací cíle daného odborného předmětu (oboru). Učitel by měl rozvíjet hodnotové poznatky techniky, integrovat poznatky technických a přírodních věd, a připravit žáky na budoucí praxi v daném oboru. Kvalita výuky závisí na vzdělání učitele, jeho odborných a praktických zkušenostech a materiálovém zabezpečení školy. Didaktika odborných

předmětů také řeší otázky vědeckého rozsahu a množství učiva při plnění stanovených cílů a má široký záběr kvůli velkému množství odborných předmětů na středních školách [8, 9, 10].

1.3.4 Didaktiky druhů a stupňů škol

Rozpracovány jsou dnes již také didaktiky druhů a stupňů škol. Tyto druhy didaktik berou v úvahu specifické didaktické problémy příslušného stupně škol, např. didaktika primární školy či didaktika sekundární školy. V jiném pojetí pak didaktika předškolní výchovy, didaktika základní školy, didaktika středoškolského odborného vzdělávání a didaktika vysoké školy [2, 4, 7].

2 UČEBNICE A UČEBNÍ TEXT

2.1 Učebnice

Při hledání definice pojmu učebnice v odborné pedagogické literatuře se můžeme setkat s různými výklady a interpretacemi. V souladu s Průchou et al. [2] je učebnice druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Lze ji chápat také jako kurikulární projekt nebo jako zdroj obsahu vzdělávání pro žáky [5].

At' už definujeme učebnici jakkoli, faktem zůstává, že tento didaktický prostředek patří i dnes – v době nejrůznějších elektronických médií – k neodmyslitelné složce školního vzdělávání. Učebnice se pro svou polyfunkčnost a univerzálnost využívají na všech typech škol a stupních vzdělávání.

Učebnice má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Z hlediska funkce ve vyučování a z hlediska významu pro učební činnost žáka lze učebnice a učební texty (definice učebního textu viz dále) dále dělit dle Vališové a Kovařikové [5] na:

- školní učebnice;
- čítanky – soubory textů různého charakteru, slouží k rozvoji čtenářských dovedností a rozšiřování znalostí čtenářů;
- cvičebnice – texty jsou navrženy tak, aby žáci aktivně prováděli systematická cvičení a řešili problémy a úkoly, což je podporuje ve vývoji samostatnosti, kreativity a rozvoji kognitivních dovedností;
- encyklopedie – poskytují rozsáhlé a systematicky uspořádané informace o různých tématech, umožňují žákům získávat a prohlubovat znalosti ve specifických oblastech;
- slovníky – poskytují významy slov v jazyce, pomáhají žákům rozšiřovat slovní zásobu a zlepšovat porozumění jazyku,
- pracovní sešity – tyto edukační materiály jsou navrženy k podpoře žáků při aplikaci a procvičování probraného učiva;
- časopisy – jejich cílem je doplňovat, prohlubovat a aktualizovat učivo;
- učební texty pro distanční a korespondenční výuku – umožňují žákům samostudium pod vedením.

2.1.1 Funkce učebnice

Jednotliví autoři rozlišují větší či menší počet funkcí, které školní učebnice plní, a také různý počet strukturních komponentů, které umožňují tyto funkce realizovat. V souladu s Průchou [1] vymezujeme tři základní funkce učebnice:

1. **funkce prezentace učiva:** Tato funkce spočívá především v předávání potřebných informací a to různými formami, jako jsou např. formy verbální, obrazové či kombinované;
2. **funkce řízení učení a vyučování:** Funkce spočívá v tom, že učebnice slouží jako didaktický nástroj, který zajišťuje jak řízení žákovského učení (např. pomocí otázek a úkolů), tak také vedení učitele při výuce (např. určováním proporcí učiva pro konkrétní časové jednotky výuky apod.).
3. **funkce organizační (orientační):** Učebnice poskytuje uživatelům informace o způsobech jejího využívání, např. formou pokynů, rejstříků, obsahu apod.

Nejúplnějši taxonomii dílčích funkcí učebnice nabízí D. D. Zujev [11]:

- **Informační funkce** – Učebnice vymezuje rozsah a organizaci informací pro osvojení v daném předmětu či oboru. Tímto způsobem určuje, jak jsou tyto informace strukturovány a prezentovány a kolik informací se má žák naučit.
- **Transformační funkce** – Učebnice zprostředkovává odborné informace z konkrétního vědního oboru, technického nebo jiného odvětví, ale přitom je upravuje (transformuje) způsobem, který je srozumitelný pro žáky. Tím umožňuje, aby se tyto informace staly přístupnými a pochopitelnými pro vzdělávací proces žáků.
- **Systematizační funkce** – Učebnice systematicky dělí učivo do jednotlivých ročníků nebo stupňů školy a stanovuje pořadí, v jakém jsou jednotlivé části učiva prezentovány.
- **Zpevňovací a kontrolní funkce** – Spočívá v tom, že učebnice poskytuje žákům možnost systematicky se učit a trénovat určité poznatky a dovednosti pod vedením učitele. Také poskytuje prostředky, jako jsou úkoly a další formy kontroly, které pomáhají ověřit, zda si žáci osvojili dané učivo.
- **Sebevzdělávací funkce** – Učebnice podněcuje žáky k aktivnímu samostudiu a podporuje u nich vnitřní motivaci a touhu po poznání.

- **Integrační funkce** – Učebnice slouží jako základní kámen pro porozumění a propojení informací, které žáci získávají z různých jiných zdrojů.
- **Koordinační funkce** – Učebnice zajišťuje souhru a součinnost s dalšími didaktickými prostředky, které na ni navazují.
- **Rozvojově výchovná funkce** – Učebnice má vliv na formování různých aspektů „vyváženě rozvíjející osobnosti“ žáků, což může zahrnovat například rozvoj estetického citění a dalších charakterových rysů.

2.2.2 Základní požadavky na učebnice

Při tvorbě učebnic je zásadní dodržet několik základních požadavků, které přispívají k účinnému a efektivnímu vzdělávání žáků:

- 1) **Požadavky na obsah učebnic** – tyto požadavky dle autora zahrnují vědeckost, soulad s učebními osnovami, praktickou aplikovatelnost a vhodnost pro psychický rozvoj žáků;
- 2) **Požadavky na didaktickou výstavbu** – jedná se o srozumitelnost podání, logický postup, jasné členění látky, názornost a možnost kontroly a podpory samostudia;
- 3) **Požadavky na jazykovou kulturu** – do této kategorie spadá dodržování spisovného jazyka, živý a srozumitelný jazyk přizpůsobený žákům a vhodná slovní zásoba pro jejich jazykové zkušenosti;
- 4) **Požadavky na technickou, estetickou a hygienickou stránku učebnice** – požadavky zahrnují estetickou a hygienickou stránku učebnice, včetně formátu, kvality papíru, tisku a obalu, kvalitních ilustrací, různorodých písem a vhodného grafického uspořádání stránek a kapitol [12].

2.2 Učební text

Učební text (synonymum didaktického textu) představuje psaný či tištěný materiál, který slouží jako nástroj pro výuku a osvojování znalostí dle příslušných osnov pro daný předmět a typ škol. Jeho hlavním cílem je usnadnit výukový proces tím, že poskytuje strukturované informace, vysvětlení a příklady, které umožňují žákům či studentům porozumět danému učivu a rozvíjet své znalosti a dovednosti. Učební texty mohou být součástí učebnic, skript, pracovních sešitů a dalších didaktických materiálů, které jsou využívány ve vzdělávacím procesu. Jejich tvorba vyžaduje zohlednění pedagogických principů a způsobů, jak efektivně předat žákům učivo a podnítit zájem a zvědavost žáků [2, 11, 13].

2.2.1 Klíčové vlastnosti učebního textu

Odborníci zaujímají různá stanoviska ohledně toho, co by mělo být zahrnuto do kategorie klíčových vlastností textu. V následujících řádcích se zaměřím na sedm vlastností, které jsou považovány Čápem a Marešem [13] za klíčové. Jsou jimi vlastnosti: intencionálnost textu, čtivost, obtížnost, kohezivnost, koherentnost, intertextovost a regulativnost. V následujících odstavcích se pokusím v souladu s autory této koncepce jednotlivé vlastnosti učebního textu stručně popsat.

- **Intencionálnost textu** – V každém textu je ať už ve skryté, či zjevné podobě obsažen nějaký komunikační záměr autora. Ten se vždy snaží něčeho u svých čtenářů dosáhnout. V pedagogických textech je cílem předat žákům pečlivě vybrané a ověřené informace a dovednosti odpovídající jejich věku a schopnostem. Cílem je tedy nejen zvýšit jejich znalosti, ale i rozvíjet jejich osobnost a schopnost učit se.
- **Čtivost textu** – Text určený k učení, zejména pedagogický text pro žáky, musí být srozumitelný, čtivý a přizpůsobený jejich věku a znalostem. Autoři učebnic čelí několika problémům: omezený časový rámec pro dané téma, omezený prostor v učebnici, zajištění odborně správných výkladů a vhodných výrazů pro žáky. Čtivost textu závisí na použitých slovech, délce vět, složitosti souvětí a strukturování textu.
- **Obtížnost textu** – Obtížnost textu je relativní a závisí na věku a znalostech čtenářů. Stejný text může být pro různé žáky snadný nebo obtížný, a to i pro jednoho žáka v různých fázích učení. Hledání pevných charakteristik textu pro stanovení jeho obtížnosti je stále výzvou.

- **Kohezivnost textu** – Kohezivnost neboli vnitřní soudržnost textu usnadňuje žákovi porozumění daného didaktického textu, zatímco nedostatečná soudržnost vyžaduje více úsilí a může vést k nepochopení a chybám. Kohezi textu poznáme podle návaznosti mezi větami.
- **Koherentnost textu** – Každý pedagogický text obsahuje hierarchicky uspořádanou strukturu, která se skládá z celkových témat, dílčích témat a jejich drobnějších částí. Autor musí zajistit, aby žák snadno identifikoval tuto strukturu a porozuměl souvislostem mezi jednotlivými tématy. Zároveň musí správně řídit pořadí a sekvenci výkladu, aby nekomplikoval studium žáků.
- **Intertextovost textu** – Tato charakteristika je podobná koherentnosti textu, ale na vyšší úrovni. Zahrnuje propojení žakovských znalostí s novými informacemi v textu. Týká se i vztahů mezi odlišnými texty v rámci jednoho vyučovacího předmětu nebo mezi různými předměty.
- **Regulativnost textu** – Pedagogické texty by měly samy vést a usměrňovat žakovu činnost. Žák by měl být schopný studovat text samostatně a porozumět mu díky regulačním prvkům, jako jsou textové signály, pokyny, příklady a nonverbální symboly pro orientaci. K tomu mohou patřit i kontrolní otázky, úlohy pro procvičování, vzorová řešení, shrnující pasáže a další grafické prvky.

3 PRAKTICKÁ ČÁST – Téma učebního textu: České národní obrození

Závěrečná práce doplňujícího pedagogického studia je zaměřena na přípravu kapitoly učebního textu pro předmět český jazyk a literatura vyučovaný na druhém stupni základních škol. Kapitola je zaměřena na období českého národního obrození, které se zpravidla vyučuje na druhém stupni, konkrétně v sedmém ročníku či osmém ročníku a odpovídajících stupních víceletých gymnázií.

3.1 Charakteristika školy, pro kterou je text určen

Navrhovaný učební text je určen pro žáky a učitele základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Vytvořený učební text je připraven pro Základní školu Týnec nad Labem, konkrétně pro předmět český jazyk a literatura. Historie základní školy, respektive její nejstarší budovy, sahá až do počátku devatenáctého století, v té době sestávala škola ze dvou učeben a bytu určeného pro učitele. Zmiňovaná základní škola se řadí mezi plně organizované školy s devíti ročníky, v několika ročnících jsou dvě či tři paralelní třídy. Budovy a prostory školy mají kapacitu 450 žáků¹, kapacita školy je v tomto školním roce² zcela naplněna [14].

3.2 Český jazyk a literatura ve Školním vzdělávacím programu

Vyučovací předmět český jazyk a literatura je jedním z profilových předmětů všech základních škol, což znamená, že má klíčový vliv na vzdělávací program a cíle dané školy. Tento předmět pomáhá žákům rozvíjet své jazykové schopnosti a porozumění literatuře, což jsou klíčové dovednosti pro úspěch v dalším vzdělávání i v profesním životě. V souladu s tímto významem jsou většinou kladené na vyučovací předmět český jazyk a literatura vysoké nároky na vzdělávací obsah a pedagogickou kvalitu výuky. Vyučování českého jazyka a literatury na základních školách by proto vždy mělo být v souladu s rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (dále jen RVP). Z něj potom jednotlivé základní školy vycházejí při tvorbě školního vzdělávacího programu (dále jen ŠVP). Cílem ŠVP je stanovit vzdělávací cíle a obsah vzdělávání, které budou odpovídat potřebám a schopnostem všech žáků. Zároveň má program

¹ Stav k 2. září 2022.

² Jedná se o školní rok 2022/2023.

příspěvek k rozvoji jejich osobnosti, znalostí, dovedností a kompetencí. Vzdělávací program také stanovuje způsoby, jakými se tyto cíle a obsah vzdělávání budou dosahovat. Tímto způsobem zajišťuje kvalitní vzdělávání pro žáky. Standardně je vzdělávací program přizpůsoben konkrétnímu typu školy a musí být v souladu s právními předpisy, které upravují daný typ školy [15, 16].

V souladu s ŠVP (2022) je vzdělávání v předmětu český jazyk a literatura zaměřeno na:

- *pochopení jazyka jako prostředku historického a kulturního vývoje národa a důležitého,*
- *sjednocujícího činitele národního společenství,*
- *pochopení jazyka jako důležitého nástroje celoživotního vzdělávání,*
- *rozvíjení pozitivního vztahu k mnohojazyčnosti a respektování kulturní rozmanitosti,*
- *rozvíjení kultivovaného písemného i ústního projevu,*
- *vyjádření reakcí a pocitů žáka,*
- *pochopení při vnímání okolního světa i sebe sama,*
- *porozumění různým druhům psaných i mluvených jazykových projevů, poznání záměru,*
- *autora, hlavní myšlenky,*
- *vnímání literatury jako specifického zdroje poznání a prožitků,*
- *využívání různých zdrojů informací (slovníky, encyklopedie, katalogy, bibliografie, internet) pro rozšiřování znalostí a dovedností potřebných k dalšímu vzdělávání a sebevzdělává [17].*

3.3 První část: České národní obrození – fáze obranná a ofenzivní

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly budeš:

- umět definovat pojem národní obrození a časově jej zařadíš,
- pochopíš cíle první a druhé fáze národního obrození,
- znát hlavní osobnosti první a druhé fáze národního obrození a jejich nejznámější díla,
- umět popsat, jak se vyvíjelo české divadlo.

Klíčová slova: národní obrození, fáze obranná a ofenzivní, český jazyk, divadlo

Výklad

České národní obrození bylo významné období, které se odehrávalo v rakouské monarchii v poslední třetině 18. století zhruba do roku 1848. Během vlády Marie Terezie a Josefa II. byla do škol a úřadů zavedena jako jediný jazyk němčina – nastalo tzv. období poněmčování (=germanizace). K němčině se pak přikláněli jak úředníci, tak i příslušníci majetnějších vrstev. Čeština se vytrácela ze života společnosti a hrozilo, že bude postupně zapomenuta. Česky mluvili pouze prostí lidé ve městě a poddaní na venkově. Jednalo se však o češtinu nespisovnou, navíc slovní zásoba byla chudá. Chyběla umělecká a odborná literatura psaná česky.

Teprve když další reforma Josefa II. – zrušení nevolnictví – umožnila stěhování části venkovského obyvatelstva do měst (za prací), mohla se situace v českých zemích změnit. Od poslední třetiny 18. století se tak začíná rozvíjet hnutí dnes nazývané národní obrození (zkráceně NO), které usilovalo o obrodu českého jazyka, kultury a veškerého národního života. Za hlavní cíl si dávalo pozvednout český jazyk na úroveň jazyka vzdělanců a rozšířit jeho běžné užívání a motivovat český národ k větší uvědomělosti. Dalším úkolem bylo

připomínat Čechům slavné dějiny českého národa a vytvořit novočeskou literaturu pro co nejširší vrstvu národa. Vůdčí silou národního obrození byla česká inteligence, tzv. národní buditelé (vlastenci). Ti se obraceli zejména k jazykovědě a historii. Začaly se psát knihy na obranu českého jazyka a překládaly se knihy z cizích jazyků. Češtinu se obrozenci snažili posílit i tvorbou nových slov. Některá se ujala (např. názvy měsíců), jiná, např. čistonosoplena (kapesník) či sestromuž (švagr), se nijak neprosadila. V této době bylo podporováno vlastenectví, zájem o českou minulost a tradice.

Národní obrození proběhlo v několika fázích:

První fáze: obranná: 70. léta 18. století – počátek 19. století

Druhá fáze: ofenzivní: počátek 19. století – konec 20. let 19. století

Třetí fáze: vyvrcholení NO: 30. – 50. léta 19. století

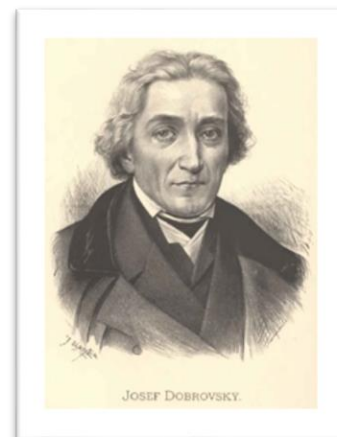
První fáze národního obrození → generace Josefa Dobrovského

Josef Dobrovský (1753–1829)

- Vůdčí osobnost počátku národního obrození,
- jazykovědec, spisovatel, autor první české mluvnice, vychovatel,
- vytvořil normu spisovného českého jazyka, položil základy české moderní vědy,
- psal německy – nevěřil v úspěch českého jazyka,
- pomáhal zakládat Národní muzeum.

Dílo:

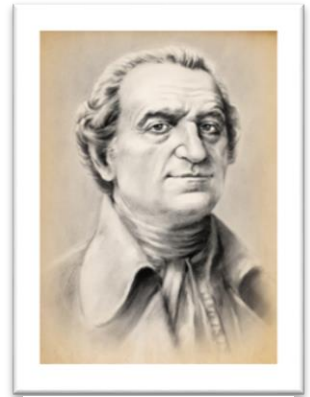
- *Zevrubná mluvnice jazyka českého*
- *Německo-český slovník*
- *Dějiny české řeči a literatury*
- *Základy jazyka staroslověnského*

Obrázek 2 J. Dobrovský [5]

Václav Matěj Kramerius (1753–1808)

- Novinář, nakladatel a knihkupec – vydával a prodával knihy v češtině,
- založil první ryze české nakladatelství a knihkupectví *Česká expedice* – vydával lidové zábavné čtení, noviny, díla starší české literatury, pracoval jako novinář a od roku 1789 začal vydávat vlastní noviny – *Krameriovy c. k. vlastenecké noviny*.

Obrázek 3 V. M. Kramerius [5]

Druhá fáze národního obrození → generace Josefa Jungmanna

Josef Jungmann (1773–1847)

- Jazykovědec, překladatel a básník, nedostudoval práva, učil na gymnáziu,
- vůdčí osobnost druhé fáze národního obrození,
- věřil v budoucnost češtiny → položil základy novodobé češtiny,
- překládal z němčiny, angličtiny a francouzštiny.

Obrázek 4 J. Jungmann [5]

Dílo:

- *Rozmlouvání o jazyku českém*
- *pětidílný Slovník česko-německý*

František Ladislav Čelakovský (1799–1852)

- Pracoval jako vychovatel, překladatel a novinář,
- byl profesorem slovanských literatur,
- tvořil tzv. *ohlasovou poezii* – tvorba v duchu lidové slovesnosti.

Dílo:

- *Ohlas písní českých*
- *Ohlas písní ruských*

Obrázek 5 F. L. Čelakovský [5]

František Palacký (1798–1876)

- Historik, považován za zakladatele moderního českého dějepiscetví,
- pracoval jako učitel a vychovatel ve šlechtických rodinách,
- spolupracoval s Josefem Jungmannem,
- byl aktivním politikem, v roce 1848 se zapojil do revolučního dění,
- protože probouzel v lidech lásku k národu a k historii, byl přezdíván Otcem národa.

Obrázek 6 F. Palacký [5]

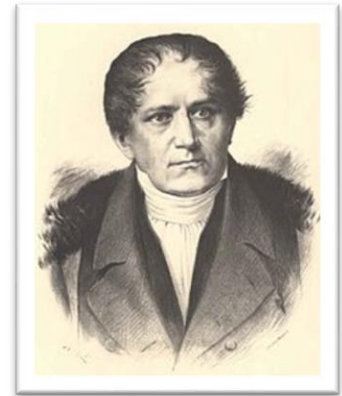
- **Dílo:** *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*

Ján Kollár (1793–1852)

- Slovák, psal česky,
- básník, tvůrce myšlenky slovanské vzájemnosti.

Dílo:

- *Slávy dcera*

Obrázek 7 J. Kollár [5]

Pavel Josef Šafařík (1795–1861)

- Slovenský, česky píšící spisovatel,
- významný představitel slavistiky, básník.

Dílo:

- *Slovanské starožitnosti* – zde zachytil nejstarší dějiny Slovanů
- *Dějiny slovanské řeči a literatury ve všech nářečích*

Obrázek 8 P. J. Šafařík [5]

Divadlo

Vedle literatury psané česky se postupně také rozvíjelo české divadlo, které mělo pro národní obrození velký význam, protože mluvené slovo bylo přístupné širším vrstvám obyvatelstva, a tak se mohla čeština dobře šířit.

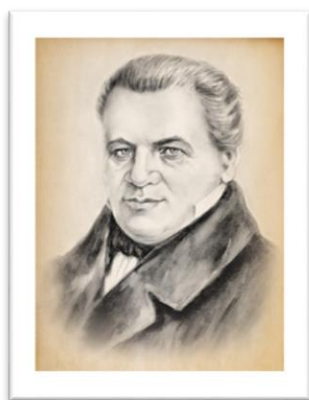
Mezi divadelním publikem si získaly oblibu komedie středoškolského učitele, největšího dramatika přelomu 18. a 19. století **Václava Klimenta Klicpery (1792–1859)**, např. *Každý něco pro vlast*, nebo *Hadrián z Římsů*.

Česká představení se hrála nejprve v prvním pražském divadle v **Kotcích**. Do historie českého obrozeneckého divadla se Kotce zapsaly uvedením první česky hrané hry *Kníže Honzík*.

Občasná česká divadelní představení se konala ve **Stavovském divadle** (tehdy Nosticovo), kde nějakou dobu působil také Josef Kajetán Tyl. Později si čeští vlastenci postavili v Praze (v dolní části dnešního Václavského náměstí) dřevěné divadlo, tzv. **Boudu**, v níž se česky hrálo už pravidelně.

Mezi nositeli národního obrození zaujal význačné postavení loutkoherec, autor oblíbené postavičky Kašpárka **Matěj Kopecký (1775–1847)**.

Cílem bylo zajistit pravidelná česká představení, vychovat tak české herce a **vytvořit české divadelní hry, které budou působit na národní uvědomování lidu.**

Obrázek 10 V. K. Klicpera [5]

Obrázek 9 Loutka Kašpárka [5]

Kontrolní otázky

1. V jakém období probíhala v Českých zemích první a druhá fáze národního obrození?
2. Jaké byly hlavní cíle národního obrození?
3. Kdo byli hlavní představitelé národního obrození?
4. Jak se jmenovalo nakladatelství, kde se vydávaly české knihy?
5. Jak se jmenovala první česká hraná hra?

Shrnutí kapitoly

V první fázi národního obrození se v důsledku germanizace probudilo národní vědomí. Národní buditelé se snažili oživit český jazyk a začali se více starat o naši kulturu, historii a české tradice. Bylo to jako pátrání po našem národním dědictví. První fáze národního obrození byla důležitá pro rozvoj našeho jazyka a naší kultury. Pomohla nám být hrdí na naši zemi a bojovat za naše práva.

Po završení první etapy národního obrození přichází do měst více lidí, kteří mluvili česky, lidé více věří v budoucnost národa, sílí tak jejich národní uvědomění. V této fázi se mohli čeští obrozenci pokusit o náročnější uměleckou tvorbu – rozvíjí se básnický jazyk, využívá se lidová slovesnost a sílí myšlenka slovanské vzájemnosti. Značný je zájem o lidovou slovesnost a historii.

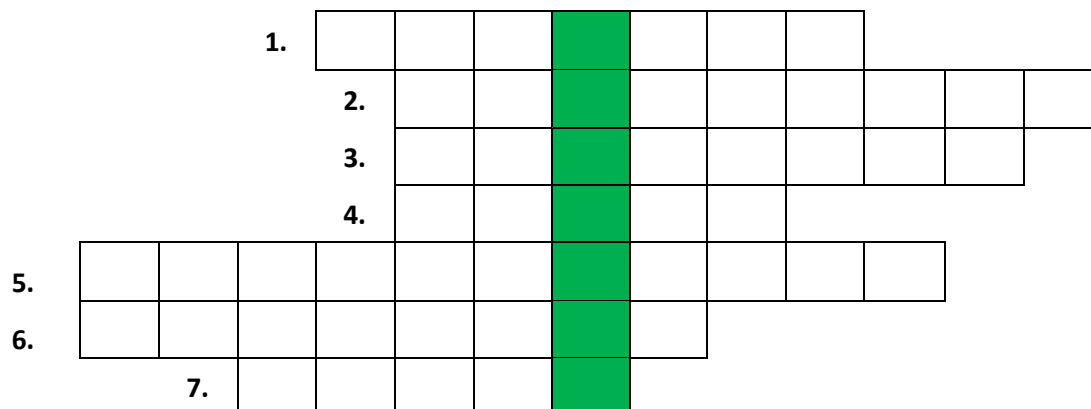

Cvičení 1

Doplň křížovku.

Legenda

1. Úřední jazyk v našich zemích v době NO
2. Druhá fáze NO
3. Komická figurka loutkového divadla
4. Jméno loutkoherce Kopeckého
5. Proces poněmčování
6. Autor česko-německého slovníku
7. České dřevěné divadlo

Tajenka: Díky snahám obrozenců se náš národní jazyk –
- nevytratila a zůstala živá a silná dodnes.

Cvičení 2

Rozhodni, zda jsou tvrzení pravdivá, pokud ne, pokus se je opravit.

1. České národní obrození je proces a snaha o obnovení českého jazyka, který probíhal na našem území převážně v období 16. a 17. století.

.....

2. V době národního obrození vzniklo z důvodu rozšíření českého dramatu české divadlo *Bouda*, které bylo postaveno kompletně ze dřeva.

.....

3. Cílem národního obrození bylo obnovit a rozšířit český jazyk a předejít tak germanizaci.

.....

4. Josef Jungmann nevěřil v budoucnost češtiny.

.....

5. Hlavní osobností 2. fáze národního obrození byl František Ladislav Čelakovský.

.....

Použitá literatura

- [1] LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. [Praha]: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, [1998]. 1058 s. Česká historie; sv. 4. ISBN 80-7106-308-8.
- [2] Balajka Bohuš a kol.: *Přehledné dějiny literatury I*, 2. vydání, Praha: Fortuna, 1995, Začátky národního obrození, s. 92-98, Národní obrození ve dvacátých letech, s. 110-114, ISBN 80-7168-366-3
- [3] Soukal Josef: *Literární výchova pro 2. stupeň základní školy*, 1. vydání, Praha: SPN, 1998, Od počátku národního obrození do konce 19. století, s. 66-67, ISBN 80-7235-026-9
- [4] Macura, V.: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. H & H, Jinočany 1995.
- [5] Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

3.4 Druhá část: České národní obrození – třetí fáze

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly budeš:

- schopen/schopna vysvětlit, čím se vyznačovala třetí fáze NO,
- znát hlavní představitele vrcholné fáze národního obrození a jejich stěžejní literární díla,
- umět definovat pojmy romantismus a realismus.

Klíčová slova: vyvrcholení NO, vlastenectví, romantismus, realismus

Výklad

Během třetí fáze národního obrození (30.–50. léta 19. století), která znamenala vyvrcholení obrozeneckých snah, si Češi v rámci habsburské monarchie získali právo na oživení a rozvoj české kultury. V této době začala čeština sloužit jako samostatný literární jazyk, umožňující psaní hodnotných literárních děl a komunikaci. Literatura měla i nadále za úkol povzbuzovat národní sebevědomí a vychovávat k vlastenectví.

Nadále se rozvíjelo české divadlo, nově také publicistika, poezie, satira a venkovská próza. Hlavním cílem tohoto období bylo vytvářet náročná umělecká díla srovnatelná s literaturou evropskou.

Za třetí generaci národního obrození stál významný autor divadelních her Josef Kajetán Tyl, který prosazoval politická práva pro český národ a tímto vystupoval proti německému vlivu. Mezi spisovateli dále vynikli Karel Hynek Mácha (spjat s literárním směrem romantismus), Karel Jaromír Erben, Karel Havlíček Borovský a Božena Němcová (spjati s počátky českého realismu).

Období bylo charakterizováno velkou politickou angažovaností. Klíčovým momentem byl rok 1848, kdy v Evropě došlo k revolučnímu hnutí. Revoluce přinesla negativní důsledky pro českou kulturu, protože mnoho autorů bylo pronásledováno tajnou policií a jejich díla cenzurována. Tento rok lze považovat za zlomový okamžik, který přerušil pokračující obrozenecké snahy a přesunul národní hnutí i do politické oblasti.

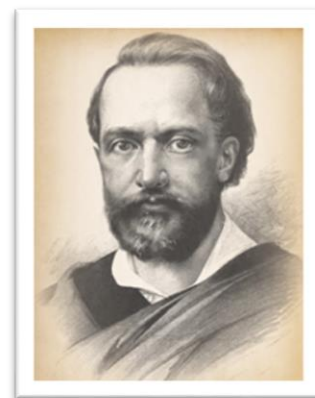
Významné osobnosti třetí fáze národního obrození

Karel Hynek Mácha (1810–1836)

- Básník, vlastenec, nepochopený vlasteneckou společností, herec ochotnického divadla,
- nejvýznamnější představitel českého romantismu,
- miloval historii – navštěvoval hrady, rád pobýval v přírodě, hodně cestoval (vydal se např. pěšky do Itálie).

Dílo:

- *Máj* – lyricko-epická báseň, básník v ní vyjadřuje duševní stavy a myšlenky. Hlavní hrdina je společenský vyvrhel – vůdce loupežníků. Za zabití svého otce, svůdce své dívky Jarmily je odsouzen k smrti a popraven. Jarmila již předtím páchá sebevraždu. V závěru básně vstupuje do příběhu vypravěč a vyjadřuje hluboký smutek.

Obrázek 11 K. H. Mácha [5]

ROMANTISMUS = literární směr i životní postoj konce 18. století a začátku 19. století. Charakterizovalo ho důrazné vyjadřování emocí, citů a fantazie, a také zájem o přírodu, vlast a národní dědictví. Romantici často vyjadřovali touhu po svobodě a dobrodružství a byli ovlivněni sněním a nadpřirozenem.

Josef Kajetán Tyl (1808–1856)

- Jedna z největších osobností třetí generace obrozenců
- novinář (zakladatel časopisu *Květy*), herec, dramatik,
- vymyslel slova k současné české hymně,
- v době své největší slávy byl přezdíván Miláčkem národa,
- zemřel v naprosté bídě.

Dílo:

- *Strakonický dudák aneb Hody divých žen* – drama
- *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka* – drama, poprvé zde zazněla píseň *Kde domov můj*
- *Poslední Čech* – novela

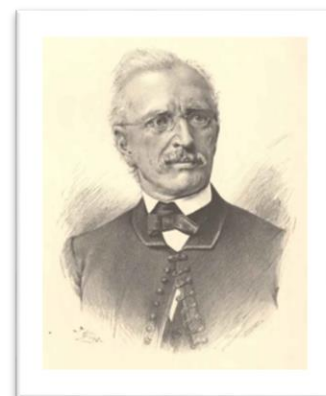
Obrázek 12 J. K. Tyl [5]

Karel Jaromír Erben (1811–1870)

- Spisovatel, historik, básník, překladatel, archivář města Prahy,
- sbíral a vydával lidovou slovesnost – písně, říkadla, pověsti, pohádky.

Dílo:

- *Kytice z pověstí národních* – sbírka 13 balad, příběhy se většinou týkají vztahů mezi matkou a dítětem či mezi mužem a ženou. Většina postav prožívá tragický osud, je potrestána za nějaký zločin či porušení pravidel.

Obrázek 13 K. J. Erben [5]

Karel Havlíček Borovský (1821–1856)

- Ve 24 letech podrobil kritice dílo *Poslední Čech* J. K. Tyla, tím se dostal do povědomí českých spisovatelů a F. Palacký ho doporučil jako redaktora do českých *Pražských listů*,
- v roce 1848 začal vydávat vlastní *Národní noviny*,
- po revoluci 1848 byl pronásledován, musel odejít z Prahy a posléze byl na 4 roky nucen odejít do vyhnanství → do tyrolského Brixenu,

Obrázek 14 K. H. Borovský [5]

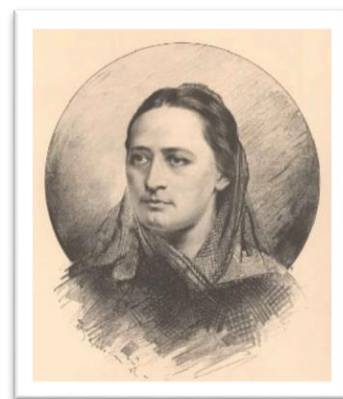
- první představitel realistického proudu v české poezii.

Dílo:

- *Tyrolské elegie* – vylíčil okolnosti svého zatčení a deportace do Brixenu
- *Epigramy* – krátké satirické básně
- *Král Lávra* – vznikl na pohádkové motivy

Božena Němcová (1820?–1862)

- Vlastním jménem Barbora Panklová,
- první ženská originální umělkyně NO,
- dětství prožila v Ratibořicích s babičkou. Provdlala se za úředníka finanční stráže Josefa Němce, manželství ale nebylo šťastné,
- sbírala českou i slovenskou lidovou slovesnost a psala pohádky (*Čertův švagr*, *Sedmero krkavců*, *Princ Bajaja* atd.),
- někdy bývá řazena k pozdnímu romantismu nebo ranému realismu.

Obrázek 15 B. Němcová [5]

Dílo:

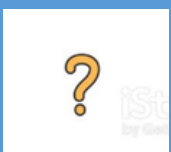
- *Babička* – napsáno po smrti syna Hynka. Autorka vzpomíná na dětství stráveném na Starém bělidle, na babičku, kterou milovala, popisuje život venkovských lidí i panstva z nedalekého zámku.
- *Národní báchorky a pověsti* – inspirace lidovou slovesností
- *Divá Bára* – vypráví o nebojácné venkovské dívce

REALISMUS = umělecký směr v 19. století, který se zaměřoval na zachycení skutečného života a každodenních situací. Realisté vytvářeli díla, která byla podobná reálnému světu, popisovali skutečné postavy, události a sociální problémy s důrazem na přesnost a pravdivost.

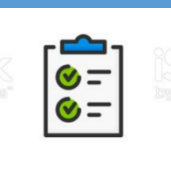
Divadlo

Čeština se i nadále šířila pomocí divadla. V roce 1830 zahájilo **Stavovské divadlo** pravidelná představení v češtině. Konala se každou neděli a svátek a střídaly se tu činohry a veselohry se zpěvy. Později v divadle došlo ke střetu – ředitel začal potlačovat česká představení, což vyústilo ve vznik ochotnického **Kajetánského divadla** (zaniklo r. 1837). Ke zlepšení došlo až roku 1846, protože místo dramaturga českých představení získal nejznámější divadelník Josef Kajetán Tyl. Osobnost J. K. Tyla je dodnes spojována s rozvojem českého divadla a divadelnictví. V jeho hře *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka* poprvé zazněla česká hymna *Kde domov můj*.

Kontrolní otázky

1. V jakém období probíhala v Českých zemích vrcholná fáze národního obrození?
2. Co bylo cílem třetí fáze národního obrození?
3. Co je to romantismus a jak se v literatuře projevuje?
4. Co je to realismus a jak se v literatuře projevuje?
5. Kdo se stal dramaturgem Kajetánského divadla?

Shrnutí kapitoly

Během třetí fáze národního obrození v 19. století, která dosáhla vrcholu v letech 30. až 50. dosáhli čeští vlastenci rozvoje české kultury. Literatura, divadlo a poezie prožívaly rozmach s vlivy romantismu a realismu. Klíčoví autoři, včetně Josefa Kajetána Tyla, Karla Hynka Máchy a Boženy Němcové, se stali pilíři českého kulturního dědictví. Rok 1848 přinesl politické nepokoje, které negativně ovlivnily kulturu s pronásledováním autorů a cenzurou děl.

Cvičení 1

Zakroužkuj správnou odpověď.

- 1. Jak se jmenuje hra, ve které poprvé zazněla nynější česká hymna?**
 - a) Strakonický dudák
 - b) Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka
 - c) Král Lávra

- 2. Spisovatel a vzdělanec, za své názory byl pronásledován a zatčen – deportován do Brixenu.**
 - a) Josef Kajetán Tyl
 - b) Karel Hynek Mácha
 - c) Karel Havlíček Borovský

- 3. Pomocí čeho se šířila čeština?**
 - a) noviny, divadlo
 - b) rozhlas
 - c) film

- 4. Dílo Babička napsal/a:**
 - a) Karel Havlíček Borovský
 - b) Božena Němcová
 - c) Karel Jaromír Erben

- 5. Za hlavního představitele romantismu u nás je považován:**
 - a) Pavel Josef Šafařík
 - b) Josef Kajetán Tyl
 - c) Karel Hynek Mácha

6. Prvky realismu se objevují v dílech autorů:

- a) Němcová + Borovský
- b) Dobrovský + Jungmann
- c) Palacký + Tyl

7. Třetí fázi národního obrození datujeme:

- a) od roku 1775 do roku 1950
- b) od 30. let 19. století do zhruba roku 1848
- c) třetí fáze národního obrození trvala celé 19. století

8. Pravidelná česká představení se hrála v(e):

- a) Stavovském divadle
- b) Kajetánském divadle
- c) divadle v Kotcích

9. Poznej literární dílo a jeho autora: lyricko-epická báseň, hlavní hrdina je vyvrhel společnosti – loupežník:

- a) Máj – Karel Hynek Mácha
- b) Kytice z pověstí národních – Karel Jaromír Erben
- c) Poslední Čech – Josef Kajetán Tyl

10. Přezdívku Miláček národa měl:

- a) Josef Kajetán Tyl
- b) Josef Dobrovský
- c) Jan Kollár

Cvičení 2

V řádcích osmisměrky najdi 19 slov a přiřaď je k větám.

K	V	Ě	T	Y	A	K	Č	I	B	A	B
O	V	S	B	H	A	V	L	Í	Č	E	K
Y	F	Y	A	C	N	V	B	Ý	P	O	L
E	D	R	I	K	Č	I	O	K	J	U	T
C	P	O	P	Y	Y	Z	L	S	M	T	M
I	G	Ř	H	I	M	Z	D	E	I	S	Á
T	F	I	D	L	O	V	A	Č	K	A	J
Y	N	O	V	I	N	Y	V	J	X	L	H
K	U	L	T	U	R	A	I	H	Ž	V	T
F	O	L	K	L	O	R	D	Ý	L	I	R
E	C	U	L	O	V	E	R	Y	P	U	E
V	A	K	I	C	N	E	T	S	A	L	V

1. Tylova hra, v níž poprvé zazněla česká hymna, nese název.....
2. Lyrickoepická skladba Karla Hynka Máchy se nazývá
3. jsou důležitým prostředkem pro vzdělání.
4. V roce 1789 vydal Václav Matěj Kramerius pravděpodobně první, ryze české vlastenecké
5. patří mezi nejznámější dílo Boženy Němcové.
6. Ti, kdo projevují lásku k vlasti, jsou
7. Josef Kajetán
8. Sbíрка 13 balad od Karla Jaromíra Erbena se jmenuje
9. Budova, kde se předvádějí dramatická díla, je
10. Centrum kulturní života v době NO byla
11. V roce 1848 proběhla v českých ze-mích

12. Cílem národního obrození bylo mimo jiné zachránit jazyk.
13. Rodná země se jinak řekne
14. Prostřední jméno novináře, básníka a politika, zakladatel české žurnalistiky a satiry je
15. je lidová kultura.
16. Strakonický dudák aneb divých žen.
17. Němčina byla v 19. století úřední
18. Josef Kajetán Tyl byl redaktorem časopisu
19. Během národního obrození vznikalo mnoho důležitých literárních a uměleckých děl, tím se obohacovala česká

Použitá literatura

- [1] LEHÁR, Jan et al. Česká literatura od počátků k dnešku. [Praha]: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, [1998]. 1058 s. Česká historie; sv. 4. ISBN 80-7106-308-8.
- [2] Balajka Bohuš a kol.: Přehledné dějiny literatury I, 2. vydání, Praha: Fortuna, 1995, Začátky národního obrození, s. 92-98, Národní obrození ve dvacátých letech, s. 110-114, ISBN 80-7168-366-3
- [3] Soukal Josef: *Literární výchova pro 2. stupeň základní školy*, 1. vydání, Praha: SPN, 1998, Od počátku národního obrození do konce 19. století, s. 66-67, ISBN 80-7235-026-9
- [4] Macura, V.: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. H & H, Jinočany 1995.
- [5] Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>
- [6] JANDÁSEK, Leopold a ZÁTOPEK, Antonín. Česká literatura v kostce s obsahy významných děl. Díl II., Národní obrození - lumírovci. 4. vyd. V Brně: Studium, 1947. 128 s. Praktické příručky studijní; č. 9

4 DIDAKTICKÁ ANALÝZA UČEBNÍHO TEXTU

Navrhovaný učební text doplňujícího pedagogického studia je koncipován pro předmět český jazyk a literatura. Tematický celek je zaměřen na období českého národního obrození a je určen pro více vyučovacích hodin.

Motivací pro výběr tématu a následné vytvoření tohoto didaktického materiálu bylo zjištění nedostatečného zpracování problematiky národního obrození ve vybraných učebnicích (čítankách či v jiných učebních materiálech, které žáci obvykle při výuce využívají) určených pro výuku literatury v sedmých či osmých ročnících základních škol a odpovídajících stupních víceletých gymnázií. Po důkladné rešerši jsem zjistila, že poměrně velké množství dostupných učebních materiálů věnuje prezentaci této významné historické epochy poměrně malou pozornost. Často je tato problematika žákům prezentována v učebních materiálech pouze skrze výběr několika nejznámějších literárních děl.

Internetový průzkum také ukázal, že existující didaktické materiály, které jsou volně ke stažení a soustředí se na problematiku národního obrození, avšak liší se ve svém obsahu a přístupu, což může v konečném důsledku vést ke zmatku jak u pedagogů, kteří hledají komplexní a strukturovaný pohled na toto období, tak i u samotných žáků.

V reakci na tyto nedostatky jsem se rozhodla vytvořit nový didaktický materiál, který bude tematicky zaměřen na období českého národního obrození a jeho prezentaci ve výuce literatury na základních školách. Cílem této didaktické pomůcky je systematicky a především přehledně a srozumitelně představit klíčové události, osobnosti a literární díla související s tímto obdobím a tímto způsobem žákům poskytnout komplexní pohled na jeho význam a vliv na vývoj naší kultury.

Vytvořený učební text je sestaven ze dvou částí, přičemž první část představuje didaktický materiál zaměřený na výklad a procvičení první a druhé fáze národního obrození, druhá část je potom zaměřena na výklad a procvičení třetí – vrcholné – fáze národního obrození.

V úvodu předkládaného didaktického textu jsou žákovi nejprve představeny výukové cíle dané kapitoly. Cíle kapitoly představují to, co si žák konkrétně po prostudování kapitoly odnese či co by měl po úspěšném dokončení v ideálním případě umět. Stanovené cíle tak mohou na žáka působit motivačně. Součástí úvodní části kapitol jsou také klíčová slova, která by měla vystihnout to nejpodstatnější z textu, a pomoci tak žákovi lépe porozumět hlavním tématům a důležitým informacím v textu.

Následující část učebního textu se zaměřuje na samotný výklad dané problematiky, která je vždy členěna do několika specifických celků. První část, nazvaná *Výklad*, poskytuje podrobný

přehled literárněhistorického kontextu dané fáze národního obrození. Následuje část *Významné osobnosti českého národního obrození*, která si klade za cíl představit význačné osobnosti spojené s danou fází národního obrození. V této kapitole jsou uvedena vždy jména těchto osobností, včetně dat narození a úmrtí, a rovněž jsou poskytnuty klíčové informace týkající se jejich literárního života a nejvýznačnějších literárních děl. Důležitým prvkem této části jsou rovněž obrázky jednotlivých spisovatelů. V neposlední řadě je zahrnuta část věnovaná *Divadlu*, která si klade za cíl reflektovat vzájemnou vazbu mezi literaturou a divadlem. K této části didaktického textu je potřeba poznamenat, že některé informace zde uvedené mohou být žákům již známé z předchozích vyučovacích hodin dějepisu.

Po výkladové části textu následuje vždy pět kontrolních otázek, které představují cenný nástroj pro hodnocení a podporu výuky. Otázky umožňují zjistit porozumění probrané látce. Žák si tyto otázky může zodpovědět sám či ve skupině se spolužáky. Za touto částí následuje vždy *Shrnutí kapitoly*, to představuje efektivní nástroj pro zvýraznění a utvrzení klíčových bodů učiva, usnadnění učení a zapamatování si důležitých informací.

V předposlední části didaktického textu jsou vždy dvě cvičení, která slouží k ověření nastudovaných informací. Jedno z cvičení může posloužit jako test umožňující ověřit znalosti žáků na známku, druhé cvičení je pak navrženo jako zábavná aktivita – do první části didaktického textu je zařazena křížovka, do druhé potom osmisměrka. Tato aktivita může být využita např. na začátku vyučovací hodiny jako aktivizační úloha.

Závěr kapitoly představuje *Použitá literatura*, z níž byl učební text vytvořen. To poskytuje žákům důkaz, že učební materiál byl založen na kvalitních a relevantních zdrojích, což zvyšuje důvěryhodnost textu a pomáhá budovat důvěru v jeho obsah. Současně uvedené literární zdroje mohou posloužit jako výchozí bod pro další studium.

Navrhovaná kapitola didaktického textu představuje inovativní přístup, který zahrnuje prvky, které podporují efektivitu učení, aktivní zapojení žáků a současně zajišťuje jasnost a strukturovanost předkládaných informací. Kromě toho je text graficky upraven s využitím různých piktogramů a barevných ilustrací, což zvyšuje vizuální atraktivitu učebního textu.

ZÁVĚR

Hlavním cílem předkládané závěrečné práce doplňujícího pedagogického studia bylo vytvořit návrh učebního textu pro předmět český jazyk a literatura pro základní školu Týnec nad Labem. Učební text byl zaměřen na problematiku českého národního obrození. Měl by žáky sedmého ročníku, v němž se tato látka na této základní škole probírá, seznámit s klíčovými událostmi, nejvýznamnějšími osobnostmi a jejich díly. Díky této prezentaci by měli žáci dostat komplexní pohled na význam této kulturní epochy a vliv na vývoj naší kultury.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část a na vlastní didaktický rozbor navrženého didaktického textu. V úvodní části jsem si kladla za cíl vymezit základní pojmy pedagogiky a didaktiky. V druhé kapitole jsem se pak zabývala teoretickým vymezením pojmu učebnice a učební text.

V druhé části závěrečné práce je představena základní škola, pro níž je učební materiál určen, a Školní vzdělávací program zaměřený na výuku českého jazyka a literatury. Poté následuje již samotný návrh učebního textu, který je rozdělen na dvě části. První část je zaměřena na výklad a procvičení první a druhé fáze národního obrození, druhá část se věnuje třetí – vrcholné fázi národního obrození. Obě kapitoly jsou strukturovány stejně, didaktický text vždy začíná stanovením cílů kapitoly, poté následují klíčová slova, samotný výklad (literárněhistorický kontext období, významné osobnosti a divadlo). Po výkladu vždy následují kontrolní otázky, shrnutí kapitoly a dvě cvičení. V závěru kapitoly jsou pak vždy uvedené literární zdroje, z nichž byl učební text sestaven. Poslední část práce obsahuje vlastní didaktický rozbor navrženého textu. Stanovené cíle závěrečné práce byly splněny.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7
- [2] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- [3] ŠVARCOVÁ Iva.: *Základy pedagogiky pro učitelské studium*. 1. vyd. Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Praha 2005. Str. 008. ISBN 80-7080-573-0
- [4] PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. 271 s. ISBN 978-80-7367-567-7.
- [5] VALIŠOVÁ, Alena a KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava. *Obecná didaktika a její širší pedagogické souvislosti v úkolech a cvičeních*. Vydání 1. Praha: Grada, 2021. 310 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-271-3249-2.
- [6] JANÍK, Tomáš., & STUHLÍKOVÁ, Iva. (2013). *Oborové didaktiky na vzestupu: přehled aktuálních vývojových tendencí*. *Scientia in Education*, 1(1), 5–32
<https://doi.org/10.14712/18047106.3>
- [7] SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999, Pedagogika. ISBN 80-85866-33-1.
- [8] PECINA, Pavel. *Didaktika odborných předmětů (úvod do oborových didaktik, didaktika odborných předmětů)*. Brno, 2014. Pro bakalářské studium učitelství praktického vyučování. Výuková opora.
- [9] ČADÍLEK, Miroslav. LOVEČEK, Aleš. *Didaktika odborných předmětů*, Brno: PdF MU, 2005. Účelové vydání pro DPS.
- [10] DRAHOVZAL, Jan. KILIAN, Oldřich., KOHOUTEK, Rudolf. *Didaktika odborných předmětů*. Brno, 1997. ISBN 80-85931-35-4.
- [11] PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s. ISBN 80-85931-49-4.
- [12] HAUSENBLAS, Ondřej. (1997). *Podle čeho hodnotíme učební texty?* Učitelské noviny, č. 26, 24. 6. 1997, ISSN 0139-5718.
- [13] ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

- [14] Základní škola Týnec nad Labem. (2023). Domovská stránka. Dostupné z: <https://www.zstynecnl.cz/>. [online 20. července 2023].
- [15] HAUSER, Přemysl et al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2019. 137 stran. ISBN 978-80-210-9489-5.
- [16] MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Praha, 2023. [Cit. 13. 7. 2023]. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/files/rvp-zv-2023-s-vyznaceny-mi-zmenami.pdf>.
- [17] Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání: „Školtýn“. Základní škola Týnec nad Labem, 2023. Dostupné z: <https://www.zstynecnl.cz/soubor-skolni-vzdelavaci-program-platny-od-1-9-2022-6140-.pdf>